

A. POTOČNIK:

Ljubljana.

(Dalje.)

10. ZNAMENITE STAVBE NA GLAVNEM ALI VELIKEM TRGU.

Leta 1484. so opustili mestno hišo na Starem trgu in so sezidali še isto leto novo mestno hišo ali roto vž na prostoru, kjer stoji še dandanes. Prvotna mestna hiša je bila zgrajena na dveh velikih kamenitih podstavkih in je bila enonadstropna, v pritličju pa je imela širok pokrit privoz. V sprednja ogla hiše v prvem nadstropju sta bila vzdana kipa Adama in Eve, ki stojita dandanes v državnem muzeju pri vhodnih vratih v pritličju. S to mestno hišo pa meščani niso bili kaj zadovoljni, zato je mestni zastop sklenil leta 1547., da sezida novo poslopje. Za to novo stavbo so lomili kamenje takoj za mestno hišo. Napravili so več načrtov, toda nobeden ni bil odobren in tako se je zgradba novega poslopja zavlekla do leta 1717.

Nastopno leto je sezidal mestno hišo stavbenik Maček v oni obliki, kakršna je še dandanes. S prostornega balkona sredi poslopja so oklicavali zločince in jih izročali krvnikom. Pozneje so ta balkon podrli, a ga v novejšem času zopet napravili. Na desni strani vhoda je stala železna kletka, ki so vanjo zapirali zločince, da so jih mimo-idoči opazovali. Pred mestno hišo je stal na eni strani sramotni steber, kamor so privezovali hudodelce in jih bičali; na drugi strani pa je bila sramotna klopca, kamor so sedali zločinci. Ob poslopju so ob letnih sejmihi obešali na dolgem drogu pritrjeno leseno roko, držečo meč kot znamenje sodne pravice in tržnega varstva.

Mestna hiša ima peterostraničen stolpič, v katerem visita dva zvona. Eden izmed njiju, ki je klical nekoč mestne očete k posvetovanjem, je bil vlit leta 1718., drugi je sto let starejši. Pod stolpčevo uro je krogla, ki predstavlja luno in je z uro v mehanični zvezi tako, da kaže vse lunine izpremembe. Kdor noče opazovati luninih izprememb ponoči, jih lahko vidi pri belem dnevu na tem umotvoru.

Skozi širok vhod pridemo po stopnicah v prvo nadstropje pred mestno dvorano, kjer je mramornat doprski kip cesarja Karla VI., ki je nekoč stal nad vicedomskimi vrati. Vidimo lesenega dvoglavega orla, ki je do državnega prevrata visel na pročelju poslopja med prvim in drugim nadstropjem. Mestna dvorana je bogato okrašena in ima pri vhodu dve kameniti tabli, na katerih so vdolbena imena vseh ljubljanskih županov od leta 1504. do danes. V prostornem ozadju prvega nadstropja so se nekoč vršile gledališke igre, v drugem nadstropju

pa je bila v letih 1856.—1862. deška šola. Stene na dvorišču pa kažejo še dandanes lepe okraske iz živalstva.

Mestni magistrat je imel v prejšnjih časih mnogo več pravic, kakor jih ima dandanes. Izročena mu ni bila samo uprava in javna varnost, ampak bil je tudi prva in edina sodna gosposka. Mestni zastop se je delil v tri dele: v notranji svet, zunanji svet in v občino. V notranjem svetu je sedelo poleg sodnika, ki je bil predstojnik vsega zastopa, še enajst svetovalcev; v zunanjem svetu so bili dvajsetštirje člani, šestdesetštirje pa so pripadali občini. Ker se je področje mestnega magistrata vedno bolj širilo, zato je dokupila mestna občina hiši, ki se dotikata na levi in desni strani mestne hiše, ter v njih nastanila svoje urade.

Pred mestno hišo je bil že davno vodnjak z lesenim ali morda kamenitim koritom. Leta 1743. je mestni magistrat sklenil pogodbo z italijanskim arhitektom Francescom Robbom za napravo novega

Mestni trg z mestno hišo leta 1564.

vodnjaka pred mestno hišo, ki ga je izgotovil leta 1751. Tri simbolične sohe predstavljajo tri glavne kranjske reke: Savo za Gorenjsko, Krko za Dolenjsko in Ljubljano za Notranjsko.

Znamenita je hiša Pred škofijo 21, kjer je bil nad 150 let na meščen najstarejši ljubljanski hotel »Pri divjem možu«. Med prvim in drugim nadstropjem tega hotela je visela slika orjaka Herkula, odtod ime gostilnici. Tu so ostajali najodličnejši gosti, vladarji in drugi velikaši.

Leta 1461. je bila ustanovljena ljubljanska škofija. Prvi škofje so stanovali po zasebnih hišah v bližini stolne cerkve. Škof Krištof Ravbar je dal sezidati prvi škofijski dvorec, ki so ga pozneje povečali. Tri hiše poleg škofijskega doma so ljubljanski meščani odstopili škofu za zidavo nove palače ter ga oprostili vseh davkov. Za to uslugo je moral škof napraviti močan zid za mestno utrdbo zadaj za škofijskim dvorcem ob Ljubljani. Drugo nadstropje je dal sezidati škof Oton Buchheim leta 1643. Škof Karel Herberstein je leta 1780. zvezal dvorec in stolno cerkev s hodnikom.

Tudi v škofijskem dvorcu so bili za francoske okupacije (zasedbe) nastanjeni odlični možje, kakor francoski generali Bernadotte, Massena, Murat in celo sam francoski cesar Napoleon je bival tu nekaj ur dne 1. aprila 1797. leta. Od 7. januarja do 13. maja leta 1821. pa je tu gostoval ruski car Aleksander I.

Za dvorcem proti Ljublanici je stal škofov hlev, ki ga je dal škof Janez Pogačar podreti, prostor je pa odstopil mestni občini, zato se po njem imenuje ta trg — Pogačarjev trg.

Nasproti škofijskemu dvorcu je rojstna hiša dr. Janeza Bleiweisa viteza Trsteniškega, očeta Slovencev, ki je izdajal časopis »Novice«.

Za stolnim župniščem stoji mogočno poslopje s e m e n i š č e, ki je bilo zgrajeno v letih 1708. do 1717. V tem poslopju so se vzgajali nekdanji mladeniči ne samo za duhovski stan, temveč tudi za druge posvetne stanove. Med njimi je bilo mnogo plemičev, ki so se vadili tudi v borenju, plesu in jahanju. Veličastna vhodna vrata, nad katerimi se blišči napis »Virtuti et Musis« (kreposti in muzam), je izvršil kipar Luka Mislej.

Na prostoru sedanje palače meščanske imovine (kresije) v Stritarjevi ulici, kjer je danes Mayerjeva prodajalnica, je stal nekoč meščanski špital, ki ga je ustanovila leta 1345. ogrska kraljica Elizabeta, ko je potovala skozi Ljubljano v Neapelj. Prvotni špital je bil mala hiša, ki se je v teku let izpremnila v obširno poslopje. V bližini špitala so pokupili vse hiše, ki so bile proste vseh hišnih davkov, in sicer zaradi tega, ker so Ljubljančani hrabro odbili napad celjskega grofa leta 1442., ko je hotel Ljubljano razdejati. Lastniki teh hiš so plačali v znak podložnosti na leto en krajcar davka, ki so ga vsako leto dne 30. septembra o polnoči v slovesnem izprevodu prinašali na rotovž. Ta navada se je ohranila do leta 1580. Leta 1773. so podrli vse tu stoječe hišice in sezidali veliko poslopje. Ta špital pa ni bil bolnica, ampak le zavetišče obubožanim meščanom, njih vdovam, sirotam in najdenčkom. Leta 1811. so špital opustili, v poslopju pa so se naselili večinoma trgovci, ki so imeli tu svoje trgovine. Sedanja palača je bila zgrajena leta 1898.

V Ribji ulici na hiši št. 6. zapazimo nad vhodom vzdano tablico iz rdečega mramorja, na kateri je vdolbeno poleg letnice 1528 tudi ime Wolfgang Bosch. Omenjena letnica je najstarejša med vsemi številkami, ki jih vidimo nad hišnimi vrati v Ljubljani. Wolfgang Bosch je bil pek in od leta 1520. do 1526. župan ljubljanski.

Na Krekovem trgu stoji obširno poslopje, kjer je bil do prevrata trgovski učni zavod Ferdinanda Mahra. Nekoč je bil tu hotel »Pri avstrijskem dvoru«. V tej hiši se je rodil dne 30. marca 1848. leta španski kronski namestnik Don Carlos; istega leta je tu gostoval srbski knez Miloš Obrenović.

Hiše na Glavnem trgu so bile zidane proti koncu 16. stoletja, večinoma pa v 17. in 18. stoletju. Majhne, nizke hišice so se umaknile večjim poslopjem, v katerih so imeli podjetni trgovci v pritličju prostore za trgovino in skladišča, v nadstropjih pa udobna stanovanja.

Stari meščanski špital ob potresu 1895.

To nam pričajo hiše na Mestnem trgu kakor: Skabernetova, Hamannova, Pleiweisova in druge.

Po ustanovitvi ljubljanske škofije je večino poslopij okolo stolnice zasedla duhovščina.

Slovenske gorice.

Jeruzalem — Svetinje.

Slovenske gorice,
naše zemljice
večni ste kras.
Polne ste solnca,
polne veselja,
radostne mladosti.

Vaše šumice
vedno zelene;
lesene pesmi
kujejo klopotci,
v daljavi Drava
tajnostno šumi.

Lado Jerše.